

FÖRSLAG

TILL

LAG

ANGÅENDE FÖRBUD MOT KVINNORS ANVÄNDANDE TILL
ARBETE NATTETID I VISSA INDUSTRIELLA FÖRETAG

AFGIFVET AF

DEN AF KUNGL. MAJ:ET DEN 20 JANUARI 1905 TILLSATTA KOMMITTÉ
FÖR REVISION AF LAGEN ANGÅENDE SKYDD MOT
YRKESFARA DEN 10 MAJ 1889 M. M.

STOCKHOLM 1907

ISAAC MARCUS' BOKTR.-AKTIEBOLAG

Till Konungen.

Med nådigt bref den 4 juni 1907 har Eders Kungl. Maj:t till kommittén för revision af lagen den 10 maj 1889 angående skydd mot yrkesfara och lagen den 17 oktober 1900 angående minderårigas och

kvinnors användande till arbete i industriellt yrke m. m. öfverlämnat handlingar rörande en i Bern den 26 september 1906 afslutad internationell konvention om förbud för kvinnor att nattetid delta i industriellt arbete; och har Eders Kungl. Maj:t behagat uppdraga åt kommittén att till Eders Kungl. Maj:t inkomma med ett, med hänsyn till de i konventionen innefattade bestämmelser uppgjort förslag till lag angående sådant förbud.

Vidare har Eders Kungl. Maj:t med nådiga remisser den 16 mars och den 17 april 1907 till kommittén öfverlämnat underdåniga skrivelser, dels från Stockholmsafdelningen af Allmänna Svenska Boktryckarföreningen och dels från Svenska Typografförbundets styrelse för att tagas i öfvervägande vid det kommittén lämnade uppdrag.

Såsom af bilagda utdrag af protokollet vid kommitténs sammanträde den 21 oktober 1907 inhämtas, har kommittén på framställningar af Fredrika-Bremer-Förbundet och Typografiska Kvinnoklubben lämnat dessa två sammanslutningar tillfälle att genom delegerade uttala sig i förevarande fråga vid nyssberörda sammanträde. Rörande de vid sammanträdet gjorda uttalanden tillåter sig kommittén att i underdånighet hänvisa till hvad protokollet därom innehåller. Såväl förenämnda kvinnoklubb som ock Socialdemokratiska Kvinnokonferensens arbetsutskott hafva, på sätt bifogade, till kommittén ingifna skrivelser utvisa, ställt sig afvisande mot den ifrågasatta lagstiftningen. Svenska Typografförbundet och Stockholmsafdelningen af Allmänna Svenska Boktryckarföreningen hafva uti sina underdåniga skrivelser uttalat sig emot inskränkning i nu gällande aftal angående kvinnliga arbetare inom boktryckerifacket, deras arbetstid och öfvertidsarbete. Dessa uttalanden, hvilka framkommit från sådana kretsar, som nära beröras af ifrågasatt lagstiftning, anser kommittén icke böra lämnas utan beaktande, detta så mycket mera som i våra dagar allt flera röster höja sig för borttagande af de skrankor, som hittills ställt sig hindrande i vägen för kvinnans sträfvanden att vinna full likställighet med mannen såväl i det offentliga lifvet som på arbetsmarknaden. Den af konventionen betingade lagstiftningen skulle dock å vissa områden af arbetsmarknaden, där kvinnan hittills varit i det stora hela likställd med mannen, införa ganska afsevärda förändringar i en riktning alldeles motsatt den, som betecknas af nyssnämnda, utaf en allt mer växande opinion understödda sträfvanden.

Det synes kommittén äfven kunna ifrågasättas, huruvida omsorgen om det uppväxande och det kommande släktet och hänsynen till kvinnans i jämförelse med mannens i allmänhet svagare kroppskonstitution

— hvilka två synpunkter hufvudsakligen torde ligga till grund för konventionen — kräfva så stor inskränkning i friheten att lämpa arbetstiden efter förhandenvarande behof, som måste blifva en följd af konventionens, enligt kommitténs mening, alltför snäfvaste bestämmelser.

För att utröna i hvilken utsträckning de kvinnliga arbetarna här i landet skulle beröras af den ifrågasatta förbudslagstiftningen, har kommittén föranstaltat om närlagda, inom kommerskollegii arbetsstatistiska afdelning utarbetade statistiska utredning. Den på fem tabeller fördelade utredningen grundar sig på de primäruppgifter för år 1905, hvilka under år 1906 och delvis, i och för komplettering, jämväl under innevarande år inkommit till kollegium med anledning af den nu pågående specialundersökningen angående arbetstidens längd inom olika näringsgrenar.

Såsom framgår af den statistiska utredningen förekommer kvinnligt nattarbete af det slag, konventionen afser, endast i ringa omfattning här i Sverige. Ifrågavarande förbud skulle dock drabba en industriell verksamhet, boktryckaryrket, hvori kvinnan för närvarande har en arbetstid och aflöning, som medgifva henne att, oaktadt det däri stundom förekommande nattarbetet, skäligen tillgodose hälsans kraf.

Till fullgörande af Eders Kungl. Maj:ts nådiga uppdrag får kommittén emellertid, med återställande af de med förenämnda nådiga bref och remisser till kommittén öfverlämnade handlingar, härmed i underdånighet aflämna förslag till lag angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag jämte till lagförslaget hörande motivering äfvensom utdrag af kommitténs protokoll vid sammanträde den 4 innevarande november.

Stockholm den 4 november 1907.

Underdånigst:

RICH. ÅKERMAN.

CARL ALEXANDERSON.

IVAR ANDERSSON.

DANIEL EKELUND.

S. H. KVARNZELIUS.

JOHAN PIHLGREN.

A. Molin.

**Förslag till lag angående förbud mot kvinnors användande till
arbete nattetid i vissa industriella företag.**

1 §.

Användes kvinna till arbete uti företag, som afser idkande af bergverks-, bruks-, fabriks-, handtverks- eller annan industriell verksamhet för utvinning, tillverkning eller bearbetande af varor, och som drifves i den omfattning, att däri under någon tid af nästföregående eller löpande år sysselsatts flera än tio arbetare, skall hon åtnjuta oafbruten ledighet från arbetet under minst elfva timmar hvarje dygn. I denna ledighet skall tiden mellan klockan tio på aftonen och klockan fem på morgonen ingå.

2 §.

Då natur- eller olyckshändelse afbrutit arbetets regelbundna gång, må arbetsgifvare under högst en vecka kunna vidtaga sådan inskränkning i den uti 1 § föreskrifna ledighet, hvartill afbrottet skäligen kan anses gifva anledning; anmäla dock genast den vidtagna inskränkningen med angifvande af anledningen därtill hos vederbörande bergmästare eller yrkesinspektör. Finnes behof af sådan inskränkning för längre tid än en vecka, må bergmästaren eller yrkesinspektören på framställning af arbetsgifvaren meddela eftergift i de uti 1 § gifna bestämmelser för en tid af högst en månad. Erfordras ytterligare eftergift, ankommer på vederbörande centrala myndighet att därom förordna, dock ej för längre tid än fyra månader.

3 §.

Uti företag, som äro af den natur, att i desamma under vissa tider af året förekommer hopadt arbete (s. k. säsongarbete), äfvensom undantagsvis uti andra företag, då därstädes i följd af särskilda omständigheter arbetet måste forceras, må den i 1 § föreskrifna oafbrutna ledighet kunna under en tid af sammanlagdt högst sextio dagar af året inskränkas till tio timmar af dygnet.

Arbetsgifvare skall för hvarje år, innan sådan inskränkning vidtages, göra anmälan om inskränkningen och om anledningen till densamma hos vederbörande bergmästare eller yrkesinspektör. Påkallas sedan under årets lopp dylik inskränkning till följd af anledning utaf annat slag, än som förut under året anmälts, åligger det arbetsgifvaren att därom göra särskild anmälan.

4 §.

Beträffande sådana företag, som afse förarbetande af varor, hvilka äro underkastade hastig försämring, må undantag från bestämmelserna i 1 § kunna meddelas af Konungen.

5 §.

Tillsyn å efterlefnaden af denna lag och på grund af densamma meddelade föreskrifter utöfvas af vederbörande bergmästare eller yrkesinspektör.

Bergmästaren eller yrkesinspektören vare pliktig att på framställning af arbetsgifvare skyndsamligen meddela yttrande, huruvida uppgifvet förhållande kan anses innebära giltig anledning till vidtagande af sådan inskränkning, som omförmäles i 3 §.

6 §.

Om emot de i denna lag gifna eller på grund af densamma meddelade föreskrifter kvinna användes i arbete, straffes arbetsgifvaren med böter från och med tio till och med femhundra kronor.

Den, som under tid, då han är ställd under tilltal för förseelse, hvarom i denna paragraf förmäles, fortsätter samma förseelse, skall, när han därtill varder lagligen förvunnen, för hvarje gång stämning därför utfärdats och delgifvits, fällas till de böter, som för förseelsen äro bestämda.

7 §.

Försummar arbetsgifvare att inom 3 dygn, efter det han vidtagit inskränkning enligt 2 §, därom göra anmälan på sätt i samma paragraf sägs, straffes med böter från och med fem till och med femtio kronor.

Till samma ansvar vare ock arbetsgifvare förfallen, där han försummar att göra anmälan enligt 3 §.

Anmälningsskyldigheten må anses vara fullgjord, då anmälan i betaldt bref affämnats till allmänna posten.

8 §.

Förmår arbetsgifvaren visa, att den åtalade förseelsen icke skäligen kan läggas honom till last, vare han från ansvar fri, och må i detta fall åtalet riktas mot vederbörande arbetsledare.

9 §.

Det åligger allmän åklagare att åtala förseelse, hvarom i denna lag sägs, ändå att angivelse därom ej sker; han vare ock pliktig att utföra åtal å dylik förseelse, som angifves hos honom af bergmästare eller yrkesinspektör. Förseelsen åtalas vid polisdомstol, där särskild sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan ej finnes, vid allmän domstol; och gälle i fråga om klagan öfver domstols eller poliskammares beslut i dessa mål hvad om besvär i brottmål är förordnad.

10 §.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

11 §.

Beträffande företag, som drifves af staten eller af kommun, skall hvad i denna lag är stadgadt om arbetsgifvare gälla arbetsföreståndaren.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1911; dock att den i 1 § föreskrifna oafbrutna ledighet från arbetet må under en öfvergångsperiod af tre år från nyssnämnda dag uppgå till allenast tio timmar hvarje dygn.

Föreskrifterna i denna lag skola intill den 1 januari 1919 icke äga tillämpning å

framställning af råsocker ur betor,

kardning, kamning eller spinning af ull

eller arbeten i dagen vid grufföretag, där dessa arbeten på grund af klimatiska förhållanden måste inställas under minst fyra månader af året.

Motivering till lagförslag angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag.

Innan kommittén ingår på en motivering af de särskilda paragraferna i förevarande lagförslag, anser sig kommittén böra påpeka ett par synpunkter, som varit af en mer allmän betydelse för lagförslaget. Den ena har varit bestämd af kommitténs sträfvan att göra det ifrågasatta förbudet så litet betungande som möjligt — vår skyddslagstiftning har ju hittills ej inneburit någon inskränkning i afseende å kvinnors användande till nattarbete, och öfvergången kommer nog att på åtskilliga håll medföra kännbara olägenheter. I den mån konventionens ordalag det medgifvit, har kommittén sålunda sökt å ena sidan begränsa förbudets tillämpningsområde, å den andra bereda största möjligheter till undantag och detta under de lindrigaste former, som kunnat anses tillfyllestgörande för kontrollen. Den andra synpunkten har framgått ur bemödandet att bringa lagförslaget i öfverensstämmelse med den lagstiftning, kommitténs uppdrag eljest afser. Särskildt har detta ansetts vara önskvärdt med hänsyn till möjligheten, att lagförslagets bestämmelser kunde komma att inarbetas i en skyddslag af mer allmängiltig räckvidd. I sådant fall torde en del af förevarande lags bestämmelser komma att ersättas med stadganden, som gälla berörda skyddslagstiftnings hela område.

1 §.

Detta lagrum, som motsvarar konventionens art. 1 och 2, innehåller lagförslagets hufvudstadgande, under det öfriga §§ meddela undantags- eller tillämpningsbestämmelser.

Med hänsyn till sysselsättningens art angifves i konventionen förbudet afse industriellt arbete. Hvad härmed skall förstås öfverlämnas åt de särskilda staterna att afgöra, dock med den inskränkning, att

grufvor och stenbrott äfvensom industriella anläggningar för »tillverkning och omvandling af ämnen» alltid skola inbegripas bland industriella företag. Åt de särskilda staternas lagstiftning är vidare öfverlämnadt att bestämma gränsen mellan industri å ena samt jordbruk och handel å andra sidan.

Lagförslaget angifves omfatta företag, som afse idkande af bergverks-, bruks-, fabriks-, handtverks- eller annan industriell verksamhet för utvinning, tillverkning eller bearbetande af varor. Med denna bestämning afses att inskränka förbudet till industriella företag i trängre mening eller ungefär sådana företag, som med hänsyn till sysselsättningens art falla under de nu gällande lagarne om minderårigas och kvinnors användande till arbete i industriellt yrke och om skydd mot yrkesfara. Då »industri» emellertid är ett ganska sväfvande begrepp, har det ansetts lämpligt att i bestämmningens förra del exempelvis uppräknat de väsentligaste grupperna inom detta område.

Konventionens art. 1 förbjuder kvinnas användande i industriellt arbete nattetid. I öfverensstämmelse härmed bör uttrycket »arbete uti företag, som afser» etc., i lagförslagens 1 §, tolkas såsom afseende sådant arbete, som står i omedelbart sammanhang med den industriella verksamheten inom företaget. Andra arbeten inom företaget beröras däremot ej af lagen. Sålunda äger lagen till exempel icke tillämpning på arbeten för rengöring af arbetslokalen men väl å arbeten för förpackning af varor, som tillverkats inom företaget.

Ändamålet med den industriella verksamheten har i förslaget angifvits såsom utvinning, tillverkning eller bearbetande af varor, varor här tagna i betydelsen af såväl råämnen som halffabrikat. Vid »utvinning» är det föremål, hvarå verksamheten riktas, icke någon vara, men verksamhetens ändamål är att erhålla en vara. Så är till exempel förhållandet inom bergverksindustrien, dit arbete vid såväl mineral- och stenkolsgrufvor som stenbrott är att hänföra. Vid »tillverkning» är verksamhetens såväl föremål som resultat en vara. »Bearbetandet» ingår visserligen oftast såsom ett moment i en tillverkning, men kan äfven hafva en själfständig betydelse, nämligen af en verksamhet, hvars föremål visserligen kan utgöra en vara, men hvars resultat icke framträder såsom en sådan utan såsom en integrerande del af ett redan befintligt föremål. Af sådan art är till exempel verksamheten inom målaryrket samt i tvätt- och strykinrättningar.

I byggnadsverksamhet, hvarför denna lag visserligen ej torde få stor betydelse, ingår ett flertal slag af verksamhet, af hvilka somliga slag falla under lagen, andra däremot icke. Till de förra höra till

exempel murning, snickeri och målning. Till de senare åter äro exempelvis att hänföra jordschaktning, sprängning och annat röjningsarbete.

Lagen har naturligen ej tillämpning på företag, som hafva till ändamål att förmedla transport eller samfärdsel, liksom ej heller å hotell- och restaurantrörelse.

Gent emot jordbruk och handel begränsas lagens tillämpningsområde genom bestämningen »industriell verksamhet», som är gemensam för alla de olika slag af företag, hvarå lagen har afseende. Denna gränsbestämmelse har, oaktadt frågor på detta område nog i åtskilliga fall, till exempel i afseende å jordbrukets binärningar, kunna föranleda tolkningssvårigheter, likväl ansetts vara tillfyllestgörande, då vid yrkesinspektionens verksamhet en ganska uttömmande praxis härutinnan torde hafva utbildat sig.

Konventionens tillämpningsområde är emellertid begränsadt ej blott med afseende å sysselsättningens art utan äfven med hänsyn till företagets omfattning. Konventionen angifves sålunda afse industriella företag, hvari användas flera än tio arbetare och arbeterskor, dock ej i något fall företag, där det endast användes medlemmar af familjen. Lagförslaget stadgande i förevarande afseende, »som drifves i den omfattning, att däri under någon tid af nästföregående eller löpande år sysselsatts flera än tio arbetare», utgör ett af de kännetecken, kommittén eljest inom skyddslagstiftningen ämnar uppställa för fabriksmässig drift. Till vinnande af mera tydlighet och stadga har förutläggningen beträffande arbetarantalet förbundits med en tidsbestämning. Utan sådan bestämning skulle nämligen tvekan kunna uppstå, huruvida det förutsatta arbetarantalet skulle vara det i regel använda, eller om det gjorde tillfyllest, att antalet förefunnes vid det tillfälle, då lagens tillämpning af en eller annan anledning påkallades. Genom den använda formuleringen har vidare afsetts att göra tillämpningen i viss mån oberoende af tidpunkten för förekomsten af det förutsatta arbetarantalet. Medtoges ej det nästföregående året, komme nämligen ett betydande antal företag, särskildt inom de s. k. säsongyrkena, att under längre eller kortare tid i början af året ej vara underkastade lagen.

Konventionen begagnar uttrycket »arbetare och arbeterskor», under det i lagförslaget endast sägs »arbetare». Båda uttryckssätten kunna gifva anledning till misstolkning, då det förra möjligen kan anses inskränka förbudets omfattning till företag med både manliga och kvinnliga arbetare och det senare till företag, som sysselsätta öfver tio manliga arbetare. Kommittén har emellertid trots sig böra använda

uttrycket »arbetare», hvilket i vårt lagspråk torde vunnit häfd såsom gemensam beteckning för manliga och kvinnliga, vuxna och minderåriga arbetare.

Konventionens undantag för företag, hvori endast användas medlemmar af familjen, har icke upptagits i lagförslaget. Detta undantag har nämligen ansetts sakna praktisk betydelse, då med »medlemmar af familjen» enligt svenskt språkbruk ej gärna kan afses andra än föräldrar och deras barn och för lagens tillämplighet alltid förutsättes ett arbetarantal öfverstigande tio.

2 §.

Konventionens art. 3, 1:o) medgifver obegränsad eftergift från förbudet mot nattarbete för det fall, att till följd af »force majeure» uti ett företag inträffar ett afbrott i driften, hvilket varit omöjligt att förutse, och som ej har periodisk karaktär. Då »force majeure» ej torde kunna fullt tillfredsställande återgifvas på svenska, har kommittén ansett sig böra begagna det i nu gällande »minderårighetslag» förekommande uttrycket »då natur- eller olyckshändelse afbrutit arbetets regelbundna gång». Detta uttryck synes äfven väl motsvara konventionens nyss angifna förutsättning i dess helhet.

Konventionen meddelar ej några direkta föreskrifter rörande sättet för förbudslagstiftningens tillämpning. Lagstiftaren har sålunda frihet att anordna tillämpningen af här ifrågavarande eftergift på det sätt, han kan finna lämpligast. Mest praktiskt synes då vara att för en kortare tid öfverlämna åt arbetsgifvaren själf att vidtaga den inskränkning i nattledigheten, som han finner erforderlig. Vid natur- eller olyckshändelse torde det nämligen ej sällan vara i hög grad önskvärdt för arbetsgifvaren att få omedelbart, utan inväntande af vederbörande myndighets tillstånd, i största möjliga utsträckning taga arbetspersonalens krafter i anspråk. Något oskäligt åsidosättande af skyddsprincipen kan ej heller ett sådant medgifvande sägas innebära, då ju därigenom blott, och detta endast för en kortare tid, återställes det sakernas tillstånd, som ägde rum före lagens ikraftträdande, eller med andra ord att arbeterskorna under denna tid komma i samma ställning som manliga arbetare. Dessutom bör ihågkommas, att arbetsgifvaren utsätter sig för straff, om han begagnar sig af medgifvandet utan laglig anledning eller i större omfattning, än som kan anses af behovet påkalladt. Sålunda äger arbetsgifvaren vidtaga inskränkning i den mån, sådant erfordras för återvinnande af förlorad arbetstid eller

återställande af normala arbetsförhållanden eller för att bota eller förekomma skada å varor, hvilken är eller kan blifva en följd af natur- eller olyckshändelsen, till exempel torkning af varor, som vid en eldsvåda eller öfversvämning blifvit skadade af vatten. Själftva räddningsarbetet är däremot, såsom redan i det föregående blifvit antydt, icke att räkna till sådant arbete, hvarå lagen äger tillämpning.

För att bereda vederbörande bergmästare eller yrkesinspektör tillfälle kontrollera arbetsgifvarens tillämpning af förevarande lagrum har arbetsgifvaren ålagts att genast göra anmälan om den vidtagna inskränkningen och anledningen därtill. Finner bergmästaren eller yrkesinspektören anmälningen gifva anledning till anmärkning, lär han ej underlåta att underrätta arbetsgifvaren därom samt, där omständigheterna sådant påkalla, göra angivelse om förhållandet till vederbörande allmänna åklagare. I hvilket fall som helst torde en sådan anmälan tjäna till att rikta bergmästarens eller yrkesinspektörens uppmärksamhet på arbetsgifvarens förehafvanden, särskildt att han ej utan vederbörligt tillstånd låter inskränkningen fortfara utöfver en vecka.

Inskränkning för längre tid än en vecka har man ej ansett sig kunna öfverlämna åt arbetsgifvaren själf att vidtaga. En sådan befo-genhet skulle nämligen, då inskränkningen ej på något vis är begränsad, lätt kunna gifva anledning till missbruk. I paragrafen angifna myndigheter hafva naturligen att vid meddelande af eftergift begränsa såväl inskränkningen för hvarje dygn som eftergiftstiden i dess helhet, och detta allt eftersom behovet af inskränkning och hänsynen till de kvinnliga arbetarnes kraf på natthvila skäligen kan påkalla. Med lagens syfte har kommittén ansett bäst öfverensstämmande att jämväl i afseende å den öfverordnade myndigheten fastställa en längsta tidrymd, för hvilken eftergift må meddelas, och har denna tid begränsats på samma sätt som i den nu gällande, motsvarande bestämmelsen rörande minderåriga. Den öfverordnade myndigheten betecknas i lagförslaget med uttrycket »vederbörande centrala myndighet». Denna myndighet är för närvarande kommerskollegium men torde i sammanhang med omorganisation af yrkesinspektionen måhända komma att utbytas mot någon annan central myndighet.

Då behovet af inskränkning alltid är att hänföra till viss natur- eller olyckshändelse, få de här medgifna tidrymderna för eftergift naturligen endast tillgodoujutas en gång för hvarje dylik händelse — en yrkesinspektör kan sålunda ej, sedan af honom lämnad eftergift för en månad förbrukats, ånyo meddela eftergift för en månad o. s. v. Har

åter den först lämnade eftergiften afsett kortare tid än lagen medgifver, torde skäligen, där behöfvat af inskränkning fortfar, ny eftergift af samma myndighet kunna meddelas för den återstående delen af den i lagen medgifna tid.

Vid användande af minderåriga arbeterskor har arbetsgifvaren att beakta såväl minderårighetslagen som nu ifrågavarande lag. Såsom här ofvan antydts är förevarande undantagsbestämmelse anknuten vid en förutsättning, som redan finnes använd såsom skäl till eftergift från stadgandet om begränsning af arbetstidens längd för minderåriga. Arbetsgifvaren kan alltså komma i den ställning, att han beträffande minderåriga arbeterskor enligt minderårighetslagen måste söka eftergift hos vederbörande myndighet, under det han i afseende å de vuxna kvinnorna är berättigad att för en vecka på egen hand tillämpa förevarande lags stadgande om eftergift. Då emellertid minderårighetslagens nu gällande föreskrifter förhindra minderårigs sysselsättande mellan kl. 7 e. m. och 6 f. m., och natur- eller olyckshändelse icke berättigar till eftergift i detta hänseende, torde någon inskränkning af de elfva timmarnas ledighet för natthvila ej kunna ifrågakomma för minderåriga arbeterskor. Kommer åter i en blifvande lagstiftning förbudet mot minderårigas nattarbete att ändras till att gälla tiden mellan kl. 8 e. m. och 6 f. m., uppstår möjlighet att med tillämpning af förevarande paragraf inskränka ledigheten från elfva till tio timmar men ej mera.

3 §.

Förevarande undantagsstadgande äger enligt konventionens art. 4 tillämpning dels på sådana företag, som äro »underkastade årstidernas inflytande» (*l'influence des saisons*), dels på hvarje företag i fall af »undantagsomständigheter» (*circonstances exceptionnelles*). Den gemensamma förutsättningen för de undantag, som här afses, torde väl emellertid kunna sägas vara en förekomst under kortare tid af mer än vanligt hopadt arbete.

I likhet med konventionen fördelar lagförslaget undantagsfallen på två grupper, den ena omfattande de fall som återkomma med en viss regelbundenhet, den andra de fall som framträda mer tillfälligtvis. Till den förra gruppen äro i främsta rummet att hänföra de fall, där arbetet till följd af temperaturens, väderlekens eller andra naturförhållandens inflytande endast kan pågå under någon kortare tid af året, t. ex. vid isupptagning, torftäkt, bearbetning af sockerbeter. Till denna grupp höra vidare en mångfald arbeten, som måste påskyndas vid viss eller vissa tider af året för att möta en då framträdande, stegrad efter-

frågan, till exempel inom konfektionsbranschen vår och höst, boktryckerier och bokbinderier under vissa tider af året. Till den senare gruppen äro, oberoende af arbetets art, att hänföra fall, då driften tillfälligtvis rubbats, till exempel genom strejk eller lockout, försenad materialleverans, eller då driften tillfälligtvis måste forceras för utförande af särskildt brådskande beställningar eller tillfredsställande af plötsligt ökad konsumtion, till exempel inom boktryckerier vid utförande af somligt riksdags- eller annat särskildt brådskande tryck, läskedrycksfabriker vid inträffad ovanlig hetta, afbrott i driften hos en konkurrent. För öfrigt kan det stundom vara svårt att afgöra, till hvilken grupp ett visst fall rätteligen är att hänföra, och vidare kan det hända, att ett fall, som först är att räkna till den senare gruppen, sedermera genom ett regelbundet återuppträdande kommer att tillhöra den förra.

Såsom en orsak till tillfällig rubbning af driften kan tydligen äfven tänkas natur- eller olyckshändelse. I detta fall har då arbetsgifvaren att välja, om han vill begagna sig af nästföregående eller detta lagrum. Har han ej anledning att inskränka nattledigheten med mer än en timme, torde förevarande § i åtskilliga fall kunna vara att föredraga.

Förutsättningarna för undantag enligt detta lagrum kunna synas väl omfattande och i viss mån sväfvande, men så är å andra sidan den eftergift, som erbjudes, ganska snävt begränsad.

Arbetsgifvarens åligganden med hänsyn till kontrollen har inskränkts till det minsta möjliga. Han behöfver sålunda endast, innan han första gången under ett kalenderår vidtager inskränkning, anmäla sin afsikt att företaga en sådan åtgärd jämte anledningen därtill. Påkallar likartad anledning sedan under årets lopp inskränkning under en eller flera perioder, äger arbetsgifvaren utan förnyad anmälan vidtaga sådan åtgärd, intill dess de 60 dagarna äro förbrukade. Erfordras åter inskränkning till följd af anledning utaf annat slag, än som förut under året anmälts, har arbetsgifvaren att göra ny anmälan.

Anmälningen torde äfven i detta fall, såsom redan framhållits i i afseende å anmälan enligt 2 §, innebära en maning för bergmästaren eller yrkesinspektören, att, därest anledningen finnes mindre tillfyllestgörande, varna arbetsgifvaren. Dessutom bör anmälningen naturligen förmå bergmästaren eller yrkesinspektören att med särskild uppmärksamhet öfvervaka, att de för inskränkningen gifna tidsbestämmelserna iakttagas. Härför synas bland annat aflöningslistorna kunna lämna värdefullt material.

Äfven vid tillämpningen af denna § har arbetsgifvaren att beträffande minderåriga arbeterskor beakta minderårighetslagens föreskrifter, hvilka i sin nuvarande affattning torde förhindra inskränkning af nattledigheten för sådana arbeterskor. Kommer åter, såsom förut antydts, förbudet mot minderårigas nattarbete att afse tiden mellan kl. 8 e. m. och 6 f. m., i stället för såsom nu mellan kl. 7 e. m. och 6 f. m., får arbetsgifvaren tillfälle att begagna sig af förevarande eftergift jämväl för minderåriga arbeterskor. Dock måste han härvid alltid se till, att bestämmelserna angående arbetstidens längd för de minderåriga icke öfverträdas.

4 §.

Konventionens art. 3, 2:o), som föranledt förevarande § i lagförslaget, hänför sig till det fall, att arbetet afser sådana råämnen eller halffabrikat, som äro underkastade mycket hastig förvandling, och att undantag från förbudet mot nattarbete erfordras till förekommande af eljest oundviklig förlust af dessa ämnen eller fabrikat.

I lagförslaget har uttrycket »råämnen eller halffabrikat» ersatts med ordet »varor», hvilket, såsom redan vid 1 § framhållits, torde få anses omfatta båda dessa kategorier. I stället för »mycket hastig förvandling» har lagförslaget använt uttrycket »hastig försämring», som synes bättre öfverensstämma med detta lagrums syfte. Inskränkningen till de fall, då undantag erfordras till förekommande af eljest oundviklig förlust, har ej ansetts behöfva utsättas i lagförslaget, då man öfverlämnat åt Konungen att medgifva här ifrågavarande undantag. Kungl. Maj:t torde nämligen icke underlåta vare sig att närmare angifva de förutsättningar, hvarunder undantag må åtnjutas, eller att meddela erforderliga föreskrifter rörande undantagsarbetets anordning.

Kommittén har, som nyss antydts, funnit lämpligare, att Kungl. Maj:t äger medgifva undantag, än att lagen direkt i vissa fall och under vissa villkor medgifver sådana. En anordning af sistberörda art skulle nämligen, äfven om den kunde taga hänsyn till de för tillfället rådande faktiska förhållanden, likväl icke länge motsvara industriens snabbt växlande behof. En af Kungl. Maj:t utfärdad kungörelse kan däremot lämpligen medgifva undantag för vissa, uppgifna industrier och meddela detaljerade föreskrifter i afseende å sättet för undantagens tillgodonjutande, då bestämmelserna i en sådan författning lätt kunna fullständigas och ändras efter som förhållandena påkalla. Enligt lagen möter naturligen ej något hinder för Kungl. Maj:t att på framställning af enskild arbetsgifvare medgifva undantag för ett särskildt företag.

Med hänsyn till frågan om hvilka industrigrenar, som skulle beröras af denna undantagsbestämmelse, ger lagstiftningen i de länder, där kvinnors användande till industriellt nattarbete redan är förbjudet, vid handen, att undantag af förevarande art hufvudsakligen funnits af behovet påkallade i afseende å företag för tillverkning af födoämnen, synnerligast sådana som beredas af fisk eller frukt.

5 §.

Bestämmelserna i efterföljande §§, 5—11, som hafva till ändamål att trygga lagens efterlevnad, sakna motsvarighet i konventionen. Denna innehåller nämligen i afseende å berörda ändamål blott, i art. 5, följande allmänna stadgande: »Hvar och en af de kontraherande staterna har att vidtaga de administrativa åtgärder, som kunna erfordras för att på dess område trygga en noggrann tillämpning af förevarande konvention. Regeringarna skola på diplomatisk väg meddela hvarandra de lagar och författningar, som äro eller blifva utfärdade rörande de frågor konventionen afser, äfvensom periodiska rapporter angående tillämpningen af dessa lagar och författningar.» Lagförslagets bestämmelser i 5—11 §§ hafva däremot i det väsentliga sin motsvarighet i stadganden uti den nu gällande skyddslagstiftningen eller, där så ej är fallet, i föreskrifter, som kommittén har för afsikt att föreslå på skyddslagstiftningens område.

Hvad nu 5 § angår, innebär dess första stycke, att denna lag i afseende å kontrollen likställes med den öfriga skyddslagstiftningen. Hur än inspektionsverksamhetens fördelning mellan de i förevarande lagrum nämnda tjänstemän kan komma att förändras, kommer sålunda tillsynen å lagens efterlevnad att vara underkastad de allmänna reglerna för denna fördelning. Med beteckningen »på grund af densamma meddelade föreskrifter» åsyftas bestämmelser, som Kungl. Maj:t kan lämna i enlighet med 4 §.

Det andra stycket i 5 § ålägger bergmästare och yrkesinspektörer en skyldighet, som de sannolikt ändå skulle anse sig äga. Med hänsyn till den stora betydelsen för arbetsgifvaren att utan dröjsmål erhålla sådant yttrande, som däri omförmäles, har det emellertid ansetts önskvärdt att i lagen uttryckligen påpeka denna skyldighet. Ett dylikt yttrande är tydligtvis endast att betrakta som ett uttalande af bergmästarens eller yrkesinspektörens enskilda mening och innebär ej något slutgiltigt godkännande eller underkännande, ty befogenhet i detta afseende tillkommer endast vederbörande domstol.

6 och 7 §§.

Dessa §§ innehålla lagens straffbestämmelser och öfverensstämma nära med minderårighetslagens 19 §. Emellertid hafva ansvarsbestämmelserna för försummad anmälan utbrutits till en fristående §, hvarigenom denna förseelse frigjorts från föreskriften om särskildt straff för hvarje gång stämning utfärdats och delgifvits. En sådan föreskrift kan nämligen med fog endast gälla ett fortsatt brottsligt förfarande, och härtill kan ej gärna försummad anmälningsskyldighet gifva upphof, då denna öfverträdelse måste anses fullbordad och avslutad, när den stadgade anmälningstiden gått till ända. Anmälningsskyldigheten enligt 2 § inträder genast, det vill säga omedelbart efter det arbetsgifvaren vidtagit sådan inskränkning, som där nämnes. För att straffpåföljd skall finnas påkallad, måste dock förutsättas, att arbetsgifvaren gjort sig skyldig till ett afsevärdt dröjsmål. Tiden härför har man i 7 § ansett sig kunna fastställa till tre dygn. I afseende å anmälan enligt 3 § förekommer naturligen ej någon dylik respittid.

Högsta bötesbeloppet har i 7 § begränsats till 50 kronor, emedan den här berörda förseelsen under alla förhållanden bör anses vara af ganska lindrig beskaffenhet.

För att i möjligaste mån bespara arbetsgifvaren besvär och tidsförlust har till sist i paragrafen stadgats, att anmälningsskyldigheten må anses fullgjord, då anmälningen i betaldt bref aflämnats till allmänna posten. Med detta stadgande afses naturligen ej att betaga arbetsgifvaren möjlighet fullgöra ifrågavarande skyldighet på annat, för honom lämpligare sätt.

8 §.

Uti mål angående förseelser mot minderårighetslagen, hvilken lag under alla förhållanden lägger ansvaret för en begången öfverträdelse på yrkesidkaren, lärer i åtskilliga fall straffpåföljd hafva drabbat personer, som icke rimligtvis kunnat sägas hafva haft någon skuld till den åtalade förseelsen. I dessa fall har det i regel varit fråga om aktiebolags styrelseledamöter, hvilka naturligen ofta stå fullkomligt främmande för sådana åtgärder vid arbetets bedrivande, som kunna innebära en förseelse af nyssnämnda slag. Men äfven i afseende å företag, som innehafvas af en ensam person, låta tänka sig öfverträdelser, hvartill

innehafvaren ej på något sätt är vållande. En underordnad arbetsledare kan ju till exempel tvärt emot en gifven order låta minderåriga arbeta på öfvertid. Att han därigenem riskerar sin plats, har kanske ej för honom någon betydelse, ty han kan redan förut vara uppsagd.

Genom det här föreslagna stadgandet, som kommittén ämnar upptaga i sitt förslag till reviderad skyddslagstiftning, möjliggöres en rättvisare fördelning af straffansvaret. Stadgandet torde äfven bidra till att höja arbetsledarnes intresse för lagens efterlefnad.

Finnas flera arbetsledare, hvilka kunna ifrågasättas hafva skuld till en begången förseelse, torde allmänna åklagaren, sedan arbetsgifvaren visat, att förseelsen ej skäligen kan läggas honom till last, böra vända sin talan mot den arbetsledare, som näst efter arbetsgifvaren utöfvar högsta ledningen af den verksamhet, hvori förseelsen ägt rum, till exempel disponenten eller förvaltaren på arbetsstället ifråga, och, om äfven denne lyckas bevisa sin oskuld, mot hans närmaste underordnade o. s. v.

9—11 §§.

Dessa lagrum öfverensstämma med föreskrifter uti den nu gällande skyddslagstiftningen.

Ifrågavarande konvention, hvilken, såsom dess titel angifver, afser att stadga förbud mot nattarbete för kvinnor, sysselsatta uti industrien, innehåller i art. 1 förbud mot användande af kvinnor till industriellt nattarbete. Den generella affattning, som gifvits såväl åt konventionens titel som åt den grundläggande bestämmelsen i art. 1, synes gifva vid handen, att konventionen — och i och med detsamma också den lagstiftning, som grundas å densamma — icke blott afser industriella företag, där arbetarna sysselsättas i lokaler, öfver hvilka arbetsgifvaren äger att förfoga, och där han följaktligen är i tillfälle att utöfva kontroll öfver arbetstidens längd, utan ock sådana företag, äfven dessa af industriell natur, där arbetarna i sina egna hem sysselsättas för arbetsgifvarens räkning, under förutsättning naturligtvis att det på sådant sätt sysselsatta arbetarnas antal öfverstiger tio. Sådant slag af arbete förekommer, som bekant, i ganska stor utsträckning, särskildt inom konfektionsbranschen och, hufvudsakligen å vissa ställen i Västergötland, inom textilindustrien.

Visserligen medgifver konventionen en hvar af de kontraherande staterna att bestämma hvad med industriellt företag är att förstå, men på samma gång föreskrifver den, att därtill alltid äro att räkna företag för »tillverkning och omvandling» af varor. Den omständigheten, att arbetet utföres i arbetarnas eget hem berättigar icke till undantag från konventionens tillämpning. Kommitterade hafva af sådan anledning icke ansett sig kunna undantaga berörda hemarbete eller hemindustri, och så som 1 § i lagförslaget är affattad, kan den otvifvelaktigt äga tillämpning å hemarbetet och hemindustrien.

Om arbetet bedrifves i arbetarens eget hem, saknar arbetsgifvaren uppenbarligen i regel tillfälle öfvervaka, att det icke utöfvas nattetid, och vid sådant förhållande torde han icke rättvisligen böra ådömas straff för det fall, att den i 1 § föreskrifna nattledighet icke iakttages. Med tillämpning af 8 § i lagförslaget kan äfven arbetsgifvaren under denna förutsättning frikännas från ansvar. Men han torde icke undgå ansvar, om arbetet utlämnas under sådana förhållanden, att detsamma icke kan af arbetaren utföras å annan tid, än då arbete enligt lagen icke är tillåtet.

Kontrollen å efterlefnaden af lagens föreskrifter, som enligt lagförslaget skulle utöfvas af bergmästare eller yrkesinspektör, torde i fråga om arbeten, som utföras i arbetarens eget hem, under nuvarande förhållanden blifva ytterst ringa. Dessa tjänstemäns inspektionsverksamhet har hittills städse varit inskränkt till sådana arbetsställen, öfver hvilka arbetsgifvaren ägt föfoga. Att utsträcka deras inspektionsverksamhet till det enskilda hemmet kan förefalla motbjudande, och det synes kunna ifrågasättas, om icke hemarbetet och hemindustrien borde uttryckligen undantagas från de allmänna föreskrifterna om tillsyn å lagens efterlefnad. Ett sådant undantag torde synas så mycket mera befogadt, som med tillämpning af nyssnämnda föreskrifter en arbetare svårigen skulle kunna vägra inspektören tillträde till sitt hem. Å andra sidan måste dock medgifvas, att då arbetet utföres i arbetarens hem, detta icke vidare uteslutande har karaktären af hem, utan äfven blir en arbetslokal, öfver hvilken det allmänna måhända kan finna sig böra utöfva en viss uppsikt. Det synes emellertid uppenbart, att hemarbetet och hemindustrien utöfvas under sådana förhållanden, som påkalla tillsyn och kontroll af helt annan art än den, som för närvarande finnes anordnad i afseende å annan industriell verksamhet. Denna fråga har äfven varit föremål för kommitténs uppmärksamhet, och har kommittén för afsikt att under sitt fortsatta arbete på skyddslagstiftningens område taga densamma under närmare ompröfning.

Tiden för konventionens trädande i kraft angifves i dess art. 8 till två år efter avslutandet af protokollet öfver ratifikationshandlingarnas deposition, som skall äga rum senast den 31 december 1908. Konventionen skulle sålunda möjligen kunna komma att träda i kraft före den 1 januari 1911. Då en sådan möjlighet emellertid ej torde äga någon sannolikhet för sig eller ens vara afsedd, har kommittén ansett sig kunna förlägga lagens ikraftträdande till sist angifna dag.

I öfverensstämmelse med sin förut framhållna sträfvan att göra ifrågavarande lagstiftning så litet betungande som möjligt, har kommittén till sist i lagförslaget upptagit de två eftergifter i afseende å lagens ikraftträdande, hvilka konventionen medgifver. Den ena, som grundar sig på konventionens art. 2, senare stycket, har tillämpning på alla de företag, som lagen omfattar, men innebär allenast, att den obligatoriska, eljest till elfva timmar bestämda ledigheten för natthvila under de tre första åren af lagens tillämpning inskränkes till tio timmar. Under dessa tre år kommer sålunda lagens 3 § ej till användning. Den andra eftergiften åter, som medgifves i konventionens art. 8, är begränsad till några vissa slag af arbeten, men fritager fullständigt dessa från lagens tillämpning under en tid af åtta år.

*Utdrag af protokollet vid Yrkesfarekommitténs sammanträde uti
nya riksdagshuset i Stockholm den 21 oktober 1907.*

---

§ 1.

Sedan herr ordföranden hälsat de delegerade välkomna och anmodat dem yttra sig öfver den ifrågasatta förbudsagstiftningen mot kvinnors användande till industriellt nattarbete, anfördes af de delegerade från Fredrika-Bremer-Förbundet, enligt en sedermera till kommittén öfverlämnad skriftlig sammanfattning, i hufvudsak följande:

»Förbundet, som till fullo inser, att den föreliggande frågan har många sidor, samt att åtskilligt kan synas tala för det berättigade i att lagstadga i detta hänseende, kan dock ej annat än häfda den synpunkten, att myndig kvinna bör hafva rätt att själf besluta om användande af sin arbetskraft. Det framhålles, att samhället har rätt att reglerande ingripa, ifall samhällets bästa kräfver det, samt att ett sådant ingripande här skulle ske för det kommande släktets skull. Från denna synpunkt sedt borde dock en eventuell skyddslagstiftning afse endast hustrurna samt de unga, outvecklade, ännu ej myndiga kvinnorna. För dessa kan samhället måhända anses ha rätt att såsom förmyndare lagstifta — hustrun är ju enligt gällande lag omyndig — men de myndiga, ogifta kvinnorna samt änkorna, hvilka äfven äro myndiga, böra i likhet med männen äga rätt att själfva bestämma öfver sitt arbete.

Visserligen är kvinnan i fysisk kraft mannen underlägsen och af statistik från Finland och andra länder synes framgå, att hon såsom arbeterska inom vissa industrier har flera sjukdomsdagar än mannen. Men detta torde hafva sin grund i fabriksarbetet öfver hufvud taget och ingalunda särskildt gälla nattarbetet, ett område där just kvinnan, t. ex. såsom sjuksköterska, visat en oerhörd uthållighet, fastän hon i

detta kall anstränges till såväl kropp som själ, hvilket icke är fallet inom fabriksarbetet. I många hem får hustrun vara familjeförsörjerska vid sidan af sitt arbete som hustru och mor. Att nätterna under sådana förhållanden få sättas till, stundom i så hög grad att under långa tider natthvilan ej kan blifva mer än 5 à 6 timmar, är tyvärr allt för vanligt, men statistiken kan intet hafva att därom förtälja.

Att skyddslagstiftningens anhängare hoppas, att förbudet mot kvinnors nattarbete skall verka ej blott till släktets utan äfven till kvinnans bästa, är uppenbart, men det är likväl långt ifrån bevisadt, att så varit fallet i de land, där förbudet är genomfördt, ty de mest olika uppfattningar göra sig gällande med afseende på lagens verkningar. Många anse, att den välmentade åtgärden haft ett utmärkt resultat, i det kvinnorna försvunnit från fabrikenas nattarbete, men hvilka följer lagen haft i ekonomiskt och sedligt hänseende, därom vet man i själfva verket intet. Man uppger visserligen från några länder, att antalet kvinnor inom industrien ej minskats utan t. o. m. på sina ställen ökats — i ett par land har antalet dock aftagit — men i afseende på aflöningsförhållandena före och efter lagens ikraftträdande har man ej tillräckliga uppgifter. Det synes dock vara tämligen klart, att då man förbjuder nattarbete för kvinnor och i afseende på dem ej ens medger öfvertidsarbete på den för natthvilan afsedda tiden, kvinnorna i ett flertal fall helt och hållet mista sitt arbete inom de industrier, där längre eller kortare nattarbete är behöfligt. En fabrik kan ej bestå sig med en kvinnlig daguppsättning och en manlig nattuppsättning af arbetare, utan natt- och dagskiften måste växla, och på de ställen, där tillfälligt öfvertidsarbete på natten ofta förekommer, blir äfven resultatet kvinnornas uteslutande, emedan de ej få användas, om det gäller. Obestriddigt är, att nattarbetet är ett ondt, men det är så för både män och kvinnor. Kunde det förbjudas eller lagligen inskränkas för såväl de ena som de andra, vore sådant otvifvelaktigt till gagn, men ett förbud, som drabbar endast kvinnorna, måste för dem försvåra konkurrensen med männen och göra kvinnans redan förut tunga och ojämna kamp för en hederlig existens ännu tyngre.

Då en lagstiftning af så välvillig tendens, som att hjälpa kvinnorna från nattarbete, planeras, så är det icke lätt för arbeterskorna att från början kunna bedöma, hvarthän den kan leda. I utlandet har dessutom lagen tillkommit, utan att kvinnorna, som det närmast gäller, alls blifvit hörda. Först så småningom finna de, att de bäst aflönade yrkena till följd af densamma blifvit stängda för dem, och då förskräckas de samt söka på flera håll att göra motstånd, men då är det för sent.

Hos oss har dock från vidt skilda läger kvinnornas röster höjts mot, att en dylik reform skulle vidtagas.

Det synes ock, som om det skulle vara ytterst vanskligt att på ovissa förutsättningar och utan grundlig utredning samt utan att känna, för hvilka eller huru många man lagstiftar — vår statistik har inga uppgifter om kvinnornas nattarbete — genomföra en lag, som otvifvelaktigt skulle utestänga ett betydande antal kvinnor från det arbete, vid hvilket de blifvit vana. Endast de kvinnliga typograferna äro öfver 500, och de äro nu jämställda med sina manliga kamrater i arbete och lön, men en lag, som förbjuder nattarbete samt öfvertidsarbete på de timmar, som äro föreskrifna för natthvila, skulle för ett flertal af dem omöjliggöra arbetets bibehållande. En sådan lag skulle förvisso i många fall medföra för kvinnor — således äfven för de varande eller blifvande mödrarna — långt mera ansträngande arbete och minskadt ekonomiskt förvärf. För mer än en skulle den ock vålla moralisk ruin.

En kvinnlig finsk yrkesinspektör yttrar i afseende härpå: 'Allt flera röster höjas — från utlandet — som vilja påstå, att eländet i hemmen tilltagit. Att kvinnan, utträngd genom skyddslagstiftningen från flera arbetsområden, i stället tager emot hemarbete från fabriker till underpris. Hon är nödsakad att förskaffa sig allt slags hemarbete, t. o. m. aflönadt med några penni per dag, hvarvid för att öka den orimligt låga förtjänsten hela familjen hjälps åt. Hemmen bli sålunda små fabriker med dag- och nattarbete för ung och gammal, oftast i de uslaste lokaler, utan att dessa hemlokaler kunna indragas under näringslagens föreskrifter. Det finns också de, som vilja påstå, att prostitutionen tilltagit och ställa dessa siffror i sammanhang med skyddslagens tillämpning. I alla fall äro häraf beroende förhållanden af den allvarliga art, att det, utan någon garanti för ett bättre sakernas läge, synes mer än vågadt att kasta sig in på en skyddslagstiftning utan föregående allsidig undersökning af förhållandena. En skyddslagstiftning kan, om den icke är grundad på en sådan, bli ett det hårdaste förtryck för den enskilda samhällsmedlemmen.'

Den nu i Stockholm pågående hemarbetsutställningen bär i sanning vittne om, hvad den kvinna, som måste förvärfva familjens uppehälle eller bidraga därtill, men ej kan lämna hemmet, får arbeta otroligt. Sexton till aderton timmars arbetsdag är ej sällsynt, och den förtjänst, som därvid erhålles, är så ytterst ringa, att den blott uppgår till 6 à 7 kronor, i bästa fall till något mer än 10 kronor per vecka. Man torde med visshet kunna säga, att det då är långt mindre pröfvande för

krafterna att hafva ett begränsadt, regelbundet arbete med omväxlande dag- och natt-tjänst och *jämförelsevis* väl aflönadt.

På grund af hvad här anförts måste Fredrika-Bremer-Förbundets styrelse som sin öfvertygelse uttala, att man ej, för att följa utlandets exempel, bör för Sverige stifta en lag, hvilken man här ej känt behof af. Styrelsen vill framhålla önskvärdheten af, att man i denna fråga intet besluter, förrän man genom anställande af kvinnliga yrkesinspektörer i alla fabriker, där kvinnor arbeta, först fått klarhet i, huru förhållandena gestalta sig i det ena och andra hänseendet. Dylika inspektörer skulle otvifvelaktigt kunna, genom ett förståndigt ingripande, afhjälpa många missförhållanden, som nu försvåra kvinnornas arbete i fabriker, samt vidtaga åtgärder, som skulle för barnen minska vådan af mödrarnas bortovaro från hemmen. Då dessa inspektörers erfarenhet samlats och bearbetats, kan tiden vara inne att ånyo taga frågan under ompröfning. Måhända att innan dess kvinnorna, som saken närmast rör, själfva kunna få tillfälle att göra sin röst hörd, måhända ock att innan dess en normal arbetsdag blifvit lagstadgad, och således ett eventuellt nattarbete blifvit inskränkt i så hög grad, att ingen tänker på någon särskild skyddslagstiftning för kvinnorna, hvilkas kamp för sitt uppehälle icke bör af samhället försvåras.»

Från Typografiska Kvinnoklubbens sida gjordes i det väsentliga följande uttalanden:

De kvinnliga boktryckeriarbetarna i Stockholm uppginge antagligen för närvarande till 500 à 600, och då många af dem jämväl försörjde anhöriga, torde man kanske kunna säga, att 1,200 à 1,500 personer vore beroende af ifrågavarande arbetares arbetsförtjänst. Deras arbetstid belöpte sig till 8 timmar i tidningstryckerier och till 9 à 10 timmar i andra tryckerier. Öfvertidsarbetet vore i regel begränsadt till högst 12 timmar per vecka. Efter sådant arbete skulle arbetarna åtnjuta minst 9 eller, enligt ett nu under behandling varande förslag, 12 timmars ledighet. I afseende å lönevillkor vore de kvinnliga arbetarna likställda med de manliga.

Det skulle vara bittert för de kvinnliga boktryckeriarbetarna, om de skulle gå miste om nu rådande gynnsamma arbetsförhållanden. Så skulle dock otvifvelaktigt blifva fallet, om konventionens bestämmelser upphöjdes till lag, ty de kvinnliga arbetarna skulle ej då vidare kunna påräkna sysselsättning i tryckerierna. Enligt konventionen ägde emellertid de särskilda staterna att afgöra, hvad som vore att räkna till industriella företag, och det kunde kanske finnas en möjlighet för att icke hänföra boktryckerier till sådana företag.

På fråga om det för de kvinnliga boktryckeriarbetarna skulle vara af någon betydelse, om arbetet finge fortgå till klockan 11 e. m. under 60 dagar af året, meddelades, att så ej kunde sägas vara förhållandet, då öfvertidsarbetet ej sällan måste utsträckas öfver midnatt. Till svar å en annan fråga, om ej arbetet i tidningstryckerierna utan olägenhet kunde sluta klockan 10 i stället för 11 e. m., upplystes, att detta ej vore fallet, enär en del annonser brukade inkomma mellan klockan 10 och 11.

Funnes ej någon möjlighet att undantaga boktryckerierna från den ifrågasatta förbudslagstiftningen, instämde Typografiska Kvinno-klubbens delegerade i det uttalande, som gjorts af de delegerade från Fredrika-Bremer-Förbundet.

Sedan herr ordföranden tackat de delegerade för deras anföranden, och dessa å sin sida framfört tacksägelser för det kommittén tillmötesgått deras önskingar och lämnat dem tillfälle yttra sig i den nu afhandlade frågan, afträdde de delegerade.

Enligt protokollet:

A. Molin.

*Utdrag af protokollet vid Yrkesfarekommitténs sammanträde uti
nya riksdagshuset i Stockholm den 4 november 1907.*

---

§ 4.

Beslöt kommittén definitivt godkänna närlagda förslag till lag angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag jämte därtill hörande motivering samt den underdåniga skrifvelse, som skulle åtfölja lagförslaget.

Mot beslutet anmäldes reservationer af herrar landssekreteraren D. Ekelund, ledamoten af Riksdagens Andra Kammare S. H. Kvarnzelius och kommerserådet J. Pihlgren, hvarvid anfördes,
af herr Ekelund:

»Uti 3 § har arbetsgifvare medgifvits rätt att under de betingelser, som paragrafen angifver, vidtaga inskränkning under högst sextio dagar af året uti den i 1 § föreskrifna oafbrutna ledighet. Uppenbart torde vara att, då ett sådant medgifvande gjorts, möjlighet bör beredas att, åtminstone i någon mån, kontrollera, att arbetsgifvaren icke öfverskrider den rätt, som tillkommer honom på grund af samma medgifvande. Denna fordran synes mig icke uppfyllas af pluralitetens inom kommittén förslag till affattning af paragrafens andra punkt.

Jag anser, att åt denna punkt bör gifvas följande lydelse:

'Arbetsgifvaren skall sist före utgången af kalendermånaden näst efter den, hvarunder inskränkningen vidtagits, om densamma göra anmälan hos vederbörande bergmästare eller yrkesinspektör med angifvande af dels anledningen till inskränkningen och dels de dagar, under hvilka inskränkningen varat.'

Då anmälningsskyldigheten skall anses vara fullgjord, när anmälan i betaldt bref aflämnats till allmänna posten, kan jag icke finna, att man genom den nu föreslagna bestämmelsen pålagt en arbetsgifvare,

som vill begagna sig af ifrågavarande förmån, någon oskäligen tunga. Uti företag, där sådana inskränkningar, som paragrafen afser, ofta eller å regelbundna tider måste vidtagas, torde arbetsgifvaren skaffa sig blanketter för anmälningen. Å en sådan blankett kan han då anteckna alla inskränkningar, som han funnit sig föranlåten vidtaga under två månader. Å andra sidan blir bergmästaren eller yrkesinspektören i tillfälle att, innan allt för lång tid förflutit efter det åtgärden vidtagits, erhålla kännedom om densamma, på samma gång han äfven blir i tillfälle att genom jämförelse med de från arbetsgifvaren inkomna anmälningarna kontrollera, att denne icke öfverskridit den honom tillkommande befogenhet uti ifrågavarande afseende. Själfva anmälningsskyldigheten, såsom den nu är föreslagen, torde redan i och för sig medföra en viss trygghet, att arbetsgifvaren icke missbruka sin befogenhet.

Med ofvan angifna uppfattning anser jag senare punkten i 7 § böra erhålla följande lydelse:

'Till samma ansvar vare ock arbetsgifvare förfallen, där han försummar att göra anmälan enligt 3 § inom där föreskrifven tid'.»

af herr Kvarnzellius:

»Uti öfvergångsbestämmelserna i det af kommittén utarbetade förslag till lag angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag har bland annat stadgats, att lagens tillämpning å framställning af råsocker ur betor, å kardning, kamning eller spinning af ull, eller å arbeten i dagen vid grufföretag, där dessa arbeten på grund af klimatiska förhållanden måste inställas under minst fyra månader af året, icke skall äga rum förr än den 1 januari 1919.

Kommittén motiverar denna del af lagförslaget med sin allmänna sträfvan att göra ifrågavarande lagstiftning så litet betungande som möjligt och har därför äfven velat begagna sig af detta i konventionen medgifna undantag.

Af den statistik för år 1905, som kommittén bilagt sitt förslag, framgår emellertid, att i de företag, för hvilka dessa undantagsbestämmelser afsetts, endast ett fåtal kvinnor sysselsättas under sådana förhållanden, att de beröras af den ifrågavarande lagen.

Vid den tid, statistiken afser, utgjorde dessa nämligen: i företag för framställning af råsocker ur betor tio stycken, i företag för kardning, kamning eller spinning af ull femtiofyra stycken samt i grufföretag fyra stycken. Statistiken visar därjämte, att af dessa flertalet, eller de femtiofyra, som voro anställda i ullspinnerier, endast under 4—8 veckor deltagit i nattarbete. Häraf synes framgå, att dessa industrigrupper för

närvarande icke beröras af den ifrågasatta lagstiftningen i någon nämnvärd omfattning.

Att under sådana förhållanden låta samma öfvergångsbestämmelser gälla för dessa som för öfriga industrigrupper torde näppeligen kunna anses betungande för vare sig arbetsgifvarna eller de kvinnliga arbetarna ifråga.

Däremot kan man befara, att under denna, äfven för våra förhållanden, ovanligt långa öfvergångsperiod, kvinnor kunna komma att sysselsättas inom dessa industrier i ökad omfattning, och sålunda förhållanden framkallas, som sedan vid lagens tillämpning kunna göra dess bestämmelser mera betungande än hvad de skulle blifva, om lagen tidigare trädde i kraft.

Då jag sålunda anser, att särskilda öfvergångsbestämmelser för ifrågavarande industrigrupper äro både onödiga och olämpliga, så har jag inom kommittén yrkat, att öfvergångsbestämmelserna i lagförslaget skulle få följande affattning:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1911; dock att den i 1 § föreskrifna oafbrutna ledighet från arbetet må under en öfvergångsperiod af tre år från nyssnämnda dag uppgå till allenast tio timmar hvarje dygn.»

af herr Pihlgren:

»Vid aflämnandet af sitt förslag till lag angående förbud mot kvinnors användande till arbete natitetid i vissa industriella företag yttrar kommittén uti sin underdåniga skrifvelse, bland annat, att det synes kunna ifrågasättas, huruvida omsorgen om det uppväxande och det kommande släktet och hänsynen till kvinnans i jämförelse med mannens i allmänhet svagare kropps-konstitution — hvilka två synpunkter hufvudsakligen torde ligga till grund för konventionen — kräfva så stor inskränkning i friheten att lämpa arbetstiden efter förhandenvarande behof, som måste blifva en följd af konventionens, enligt kommitténs mening, alltför snäfvaste bestämmelser.

De betänkligheter mot konventionens affattning och räckvidd, som kommitténs flertal sålunda uttalat, kan jag icke dela, utan håller före, att det ligger uti samhällets välförstådda intresse att, på det sätt konventionen angifver, medverka till att mödrarna och uppfostrarinnorna till det kommande släktet hvarken blifva genom för tungt arbete till hälsan försvagade eller genom för lång arbetstid beröfvade möjligheten att, med bibehållande af tillräcklig hvilotid för egen räkning, ägna nödig omsorg åt barnens uppfostran och familjens vård i öfrigt.

Det är nämligen i sådant intresse, som den under år 1906 i Bern afslutade konventionen för den i fabriker arbetande kvinnan i allmänhet fordrar en sammanhängande fritid af 11 timmar per dygn, uti hvilka alltid skall ingå tiden mellan klockan 10 e. m. och klockan 5 f. m.; och det nu framlagda lagförslaget upptager i sådant hänseende enahanda bestämmelser.

För att motivera behovet af dessa bestämmelser anser jag mig lämpligen böra här upprepa, hvad som förut flera gånger blifvit vid denna frågas behandling framhållet med afseende på fördelningen af en gift fabriksarbeterskas tid. Under förutsättning af 11 timmars effektivt arbete per dag i fabriken och tvenne raster om tillsammans 2 timmar — det vill säga just med en sammanhängande fritid om natten af 11 timmar — skulle den ställa sig sålunda:

Arbeterskan bör infinna sig i fabriken t. ex. klockan 7 f. m. för att där börja sitt arbete. Dessförinnan skall hon kläda sig själf, ställa i ordning morgonmåltiden för familjens medlemmar, öfvervaka barnens påklädning, själf intaga sin morgonmåltid samt bädda upp sängarna och städa rummen. Dessa göromål äfvensom vägen till fabriken taga omkring två timmar i anspråk, hvadan hon alltså måste stiga upp klockan 5 om morgonen. Arbetstiden på förmiddagen är afbruten af en rast på t. ex. en half timma för intagande af ett mellanmål. Vid 1-tiden brukar middagsrasten börja, och är denna ofta bestämd till 1 ½ timma. På denna tid skall arbeterskan gå fram och tillbaka mellan fabriken och hemmet, lägga sista handen vid middagsmålets tillagning, själf intaga detta mål samt tillse, att barnen få hvad de behöfva. Vid ½3-tiden tager arbetet åter sin början för att sedan fortgå till klockan 8 e. m.

Efter ett sådant arbete torde en natthvila af 7 timmar icke kunna anses vara för mycket; arbeterskan-husmodern bör därför gå till sängs klockan 10 e. m. och har sålunda två timmar till sin disposition för att gå hem från fabriken samt för utförandet af alla de sysslor, som barnens och hemmets vård gifvetvis kräfva: tillredandet af kvällsmåltid, rengörandet af kök, köksattiralj och matkärl, iordningställandet af spis och lampa, uppköpen för morgondagen, tillsyn öfver att barnen vederbörligen komma i säng m. m., som hvarje kväll måste taga hennes omsorg.

Under dessa förhållanden är alltså den gifta arbeterskan under 17 timmar upptagen af ett ganska strängt arbete utan ett ögonblicks egentlig hvila med undantag möjligen för förmiddagsrasten, då hon ju är fri från såväl fabriksarbetet som den direkta omsorgen om familjen.

Någon öfverdrift synes mig ingalunda ligga i dessa fordringar på fritid för den i fabriker och därmed jämförliga företag arbetande kvinnan, hvilka fordringar emellertid endast kunna tillfredsställas med tillhjälp af ifrågavarande konventions och den däraf föranledda lagstiftningens bestämmelser.

Man har sagt, att hvad härofvän anförts endast har afseende på den gifta arbeterskan och att den ifrågasatta lagstiftningen därför borde inskränkas att gälla endast denna kategori af arbeterskor och icke utsträckas jämväl till dem, som äro änkor eller ogifta. Häremot har dock — som det synes mig med fog — genmälts, att en sådan åtgärd skulle å ena sidan i konkurrenshänseende blifva till nackdel för den gifta kvinnan och å andra sidan på ett betänkligt sätt verka till nedsättande af äktenskapsfrekvensen bland vår arbetarebefolkning.

På härofvän anförda skäl anser jag den meromnämnda konventionens föreskrifter vara i princip riktiga och till sin omfattning väl motsvara hvad omständigheterna kräfvat.

Erfarenheten från de länder, där förbud för kvinnans nattarbete inom industriella yrken sedan någon längre tid finnes till, gifver också vid handen, att dödligheten bland kvinnor och barn minskats samtidigt med förenämnda förbuds trädande i kraft, och särskildt från England och Tyskland visar statistiken, att på senare tider dödlighetsprocenten bland arbeterskor sjunkit fortare än bland de manliga arbetarne.

Å andra sidan har erfarenheten äfven visat, att den prohibitiva lagstiftningen rörande kvinnans nattarbete inom industriella yrken icke åstadkommit några afsevärda svårigheter för industrien själf, om man också behöft någon viss öfvergångstid för att forma om de bestående förhållandena, så att de kunnat passas in under de nya föreskrifterna. Den ökning i tillverkningskostnad och därmed följande minskning i konkurrensförmågan, som man ju åtminstone teoretiskt taget, kan tänka sig skulle kunna inom exportindustrien blifva en följd af förbuds föreskrifternas tillämpning, motväges ju helt och hållet genom lagstiftningens internationella natur, synnerligast som alla europeiska länder med undantag af Ryssland, Norge och Balkanländerna undertecknat konventionen.

Kommittén framhåller vidare i sin underdåniga skrifvelse, att, enligt hvad en bilagd statistisk utredning visar, kvinnligt nattarbete af det slag, konventionen afser, endast i ringa omfattning förekommer här i landet.

Enligt de i förenämnda utredning lämnade uppgifter belöpa sig de arbetsställen, där kvinnliga arbetare äro anställda, till 3,937 och

arbeterskornas antal till 52,098, af hvilka dock endast 47,576 komma på de 1,622 arbetsställen, där arbetarnes antal uppgår till öfver tio och som följaktligen beröras af här ifrågavarande lagstiftning. Af utredningen framgår vidare, att nattarbete af ett eller annat slag för de kvinnliga arbetarna förekommer vid 205 arbetsställen samt att 2,904, eller endast omkring 6 procent af förenämnda 47,576 arbeterskor, däri deltaga. Det är på detta förhållande, som kommittén syftar, då den, såsom förut nämnts, framhåller, att kvinnligt nattarbete af det slag, konventionen afser, endast i ringa omfattning hos oss förekommer.

För den förevarande frågans lösning är detta — synes det mig — ett mycket fördelaktigt förhållande, som man bör begagna sig af. Ju färre som beröras af den nya lagstiftningen, desto mindre rubbas de bestående förhållandena; och man kan vara fullt viss därom, att för hvarje år som går försämras förhållandena i detta hänseende. Med den snabba utveckling, i hvilken vår industri sedan några år är stadd, växer naturligtvis dess behof på arbetskraft mycket hastigt och, som tillgången på manliga arbetare redan nu är ganska knapp, får nog rekryteringen försiggå jämväl bland kvinnorna, och detta i en ganska stor utsträckning.

På detta område lämnar vår fabriksstatistik ganska tydliga anvisningar.

År 1896, som är det första år, under hvilket det nu gällande systemet med afseende på fabriksstatistikens omfattning tillämpades, användes vid fabriksarbetet 163,511 manliga och 38,782 kvinnliga arbetare, eller tillsammans 202,293. För år 1905, det sista för hvilket uppgifter föreligga, var de manliga fabriksarbetarnes antal 227,176 och de kvinnligas 53,819, eller tillsammans 280,995. Ökningen under dessa nio år var för båda kategorierna öfver hufvud taget relativt lika eller omkring 39 procent, och utgjorde, hvad arbeterskorna beträffar, icke mindre än 15,037. Under de senare åren har däremot ökningen per år varit relativt störst för de kvinnliga arbetarna; år 1903 visar nämligen en ökning mot nästföregående år af 2,80 procent för de manliga arbetarne och 3,91 procent för de kvinnliga, under det att motsvarande siffror för 1904 voro 2,15 procent och 3,86 procent samt för 1905 respektive 0,80 procent och 2,56 procent.

Vill man nå det med konventionen åsyftade målet, bör man sålunda gripa sig an med den däraf föranledda lagstiftningen, ju förr desto bättre, medan ännu endast ett fåtal individer skulle därigenom nödgas vidtaga förändringar i afseende på tiden för och beskaffenhet af sitt arbete inom de industriella yrkena för att kunna där bibehållas.

Enligt hvad ofvan anförts utgjorde de under år 1905 inom industriella yrken nattetid arbetande kvinnornas antal 2,904, af hvilka 749 hade nattarbete på skift, 97 annat ordinarie nattarbete samt 2,058 mera tillfälligt nattarbete på öfvertid.

Emellertid skulle icke ens dessa 2,904 arbeterskor drabbas af lagens bestämmelser. Konventionen såväl som lagförslaget har nämligen sökt taga nödig hänsyn till industriens oafvisliga behof af tillgång på kvinnlig arbetskraft nattetid inom vissa yrken, och har detta skett i form af undantagsbestämmelser.

Sälunda medgifver lagförslagets 3 § undantag för industriella företag, där under vissa tider af året hopadt arbete (s. k. säsongarbete) förekommer, och medgifver att den i allmänhet föreskrifna oafbrutna ledigheten af 11 timmar må under en tid af sammanlagdt högst 60 dagar af året inskränkas till tio timmar af dygnet. Om man, efter exempel af den engelska och franska lagstiftningen, hit räknar målare- och tapetserareyrkena, fintvättinrättningar, tryckerier och bokbinderier, hattfabriker, skofabriker, tillverkning af andra beklädnadsartiklar för herrar och damer, litografiska anstalter samt mineralvattens- och läskedrycksfabriker, så skulle enligt tab. 5 icke mindre än 422 arbeterskor komma att beröras af detta undantag.

Lagens 4 § medgifver undantag utan tidsgräns för företag, som afse förarbetande af varor, hvilka äro underkastade hastig försämring. Hit torde kunna räknas bland annat konditorier samt fabriker för tillverkning af konserver af fisk och frukt. Uppgifterna äro härutinnan icke så fullständiga, enär en stor del af konditorierna torde vara redovisade tillsammans med bagerierna; emellertid gifva tab. 2, 3 och 5 vid handen, att för 2 konditorier och 8 konservfabriker med tillsammans respektive 6 och 69, eller tillsammans 75 arbeterskor, undantag på grund af denna bestämmelse skulle vara medgifna.

Lagen skulle sälunda — om 1905 års förhållande fortfarande vore gällande — äga tillämpning på 2,407 kvinnliga nattarbetare.

Enligt konventionen skulle bestämmelserna komma att tillämpas från och med den 1 januari 1911. För länder, där förbud för kvinnors användande till arbete nattetid inom industriella yrken ännu icke varit i lag utfärdadt, medgifver emellertid konventionen en ytterligare frist af 3 år, under hvilka inom alla yrken samma undantag skulle medgifvas, som 3 § stadgar för säsongarbete. Enligt tab. 3 och 4 skulle detta komma att — under samma förutsättning, som här ofvan nämnts, — gälla 1,069 arbeterskor, hvilka då först med den 1 januari 1914 skulle falla under lagens tillämpning.

Den 1 januari 1911 skulle lagen däremot endast komma att gälla 1,348 arbeterskor.

I sin underdåniga skrifvelse har kommittén slutligen anført, att ifrågavarande förbud skulle komma att drabba en industriell verksamhet, boktryckaryrket, hvori kvinnan för närvarande har en arbetstid och aflöning, som medgifver henne att, oaktadt det däri stundom förekommande nattarbete, skäligen tillgodose hälsans kraf, och såväl Stockholmsafdelningen af Allmänna Svenska Boktryckareföreningen, som Svenska Typografförbundets Styrelse, Typografiska Kvinnoklubben och Fredrika-Bremer-Förbundet hafva jämväl i sina respektive skrivelser framhållit de olägenheter, som den ifrågavarande lagstiftningen skulle medföra för de kvinnliga typograferna, hvilka uppgifvas förekomma till ett antal af omkring 500. Sistnämnda förbund, hvilket liksom Typografiska Kvinnoklubben uttalar den åsikt, att nattarbetet obestriddigt är ett ondt, säger dock, att det synes vara ytterst vanskligt att på ovissa förutsättningar och utan grundlig utredning samt utan att känna, för hvilka eller huru många man lagstiftar, genomföra en lag af ifrågavarande beskaffenhet, och detta på den grund, att 'vår statistik har inga uppgifter om kvinnornas nattarbete'.

Nu finnes ju emellertid en sådan statistik och, hvad typografyrket beträffar, visar den, att af 305 redovisade tryckerier endast 112 använda kvinnliga arbetare och detta till ett sammanlagdt antal af icke mindre än 895, samt att af dessa 17 hafva reguljärt nattarbete, under det att 154 mer eller mindre tillfälligt hafva nattarbete på öfvertid, d. v. s. tillsammans 171. Af dessa 171 skulle dessutom 43 arbeterskor till följd af medgifvandena i 3 § af lagen blifva undantagna från dess bestämmelser, hvadan alltså endast 128 kvinnliga typografer skulle af desamma beröras.

Att af hänsyn till dessa 128 individer låta afhålla sig från utfärdandet af föreskrifter, om hvars stora nytta för det allmänna man för öfrigt är öfvertygad, synes mig så mycket mindre kunna komma ifråga, som det helt visst skall visa sig möjligt att här i landet, likaväl som t. ex. i England, ordna arbetet inom boktryckerierna på sådant sätt, att kvinnliga arbetare mycket väl kunna där bibehållas äfven med tillämpning af konventionens föreskrifter.

På grund af hvad jag sålunda anført håller jag före, att kommittén saknat skäl för de betänkligheter, den ansett sig böra uttala mot konventionens innebörd, och att den — om något uttalande i detta hänseende skolat ifrågakomma — bort direkt uttala sig till förmån för det snara genomförandet af den lag, till hvilken den nu afgifvit underdånigt förslag.

Hvad själfva lagförslaget beträffar, anser jag mig mot affattningen af 3 § böra anmärka, att bestämmelserna uti dess andra stycke icke lämna tillräcklig säkerhet för, att den inspekterande myndigheten i tillräcklig god tid erhåller sådan kännedom om vid visst arbetsställe använd arbetstid, att tillbörlig kontroll å lagens efterlevnad kan därigenom ernås. I sådant syfte synes följande affattning lämna bättre garantier:

'Arbetsgifvaren skall, innan inskränkningen vidtages, göra anmälan om inskränkningen och om anledningen till densamma hos vederbörande bergmästare eller yrkesinspektör. Inom en vecka efter det inskränkningen upphört, skall arbetsgifvaren därom göra anmälan hos bergmästaren eller yrkesinspektören med angifvande af det antal dagar, hvarunder inskränkningen varat'.

Det torde också med fog kunna ifrågasättas, huruvida tillräckliga skäl föreligga för att begagna sig af det undantag med afseende på tiden för lagbestämmelsernas tillämpning, som konventionen medgifver för framställning af råsocker ur betor, för kardning, kamning och spinning af ull samt för arbeten i dagen vid vissa grufföretag och hvilket finnes intaget bland lagförslagets öfvergångsbestämmelser. Enligt den statistiska utredningen skulle nämligen inom dessa trenne industrigrenar i landet endast användas respektive 10, 54 och 4 kvinnliga arbetare under sådana förhållanden, att lagen skulle på dem få någon tillämpning.»

Enligt protokollet:

A. Molin.

Tab. 1.

I. Undersökta arbetsställen, där kvinnliga arbetare användas.

Yrkesgrenar	Antal arbetsställen med 1--10 arb.			Antal arbetsställen med öfver 10 arb.			Summa arbetsställen		
	Antal arbetsställen	Hela ant. arb.	Däraf kvinnliga arb.	Antal arbetsställen	Hela ant. arb.	Däraf kvinnliga arb.	Antal arbetsställen	Hela ant. arb.	Däraf kvinnliga arb.
Skogsbruk	—	—	—	4	678	37	4	678	37
Grufdrift	—	—	—	37	4,432	353	37	4,432	353
Annan brytnings- och upptagningsindustri	2	14	4	45	2,526	693	47	2,540	697
Närings- och njutningsämnesindustri	1,277	4,397	2,600	375	19,418	6,781	1,652	23,815	9,381
Textilindustri	80	363	166	192	27,620	17,396	272	27,983	17,562
Beklädnadsindustri	674	2,336	1,250	238	13,635	8,861	912	15,971	10,111
Läder-, hår- och gummivarufabriker	13	68	28	26	1,933	709	39	2,001	737
Trävaruindustri	40	210	65	133	14,360	1,275	173	14,570	1,340
Trämasse- och pappersindustri	48	234	96	128	14,857	2,889	176	15,091	2,985
Grafisk industri	68	324	122	84	3,873	1,049	152	4,197	1,171
Malmförädlingsindustri	—	—	—	8	5,529	236	8	5,529	236
Metallindustri	37	162	61	98	8,359	1,660	135	8,521	1,721
Maskin- och skeppsbyggnadsindustri	13	44	16	30	5,075	378	43	5,119	394
Mineralindustri	24	151	32	131	10,404	1,215	155	10,555	1,247
Kemisk-teknisk industri	30	149	68	78	9,108	3,995	108	9,257	4,063
Byggnadsindustri	9	38	14	12	1,155	43	21	1,193	57
Belysning och vattenledning m. m.	—	—	—	3	379	6	3	379	6
Summa	2,315	8,490	4,522	1,622	143,341	47,576	3,937	151,831	52,098

Tab. 2.

Kvinnligt

I. Ordinarie

A. Skift-

Yrkesgren	Hela antalet arbetsställen	Hela antalet arbetare	Däraf		Antal nattarbetstimmar ¹⁾ i genomsnitt pr dygn under året för kvinnl. skiftarbetare					
			kvinnliga arbetare	kvinnliga skiftarbetare	3 1/2		2 1/3		obestämtdt	
					Ant. arbetsställen	Ant. kvinnliga arb.	Ant. arbetsställen	Ant. kvinnliga arb.	Ant. arbetsställen	Ant. kvinnliga arb.
Grufvor	1	350	16	4	—	—	—	—	*) 1	4
Kvarnar	1	21	6	2	1	2	—	—	—	—
Bagerier m. m.	8	346	200	129	5	104	1	12	2	13
Råsockerbruk och raffinaderier	7	3,604	422	252	7	252	—	—	—	—
Sågverk	7	2,472	139	93	6	83	1	10	—	—
Trämassefabriker	29	3,971	250	135	28	121	1	14	—	—
Pappersbruk	8	2,269	465	74	8	74	—	—	—	—
Bokbinderier	1	39	22	1	1	1	—	—	—	—
Boktryckerier	3	116	56	15	—	—	—	—	3	15
Järn- och stålverk	2	2,224	29	18	2	18	—	—	—	—
Krutbruk	1	134	20	10	—	—	—	—	** 1	10
Benmjölsfabriker	1	68	18	16	1	16	—	—	—	—
Summa	69	15,614	1,643	749	59	671	3	36	7	42
Däraf:										
Råsockerbruk	2	693	10	10	2	10	—	—	—	—
Konditorier	1	12	12	4	—	—	—	—	1	4
Summa	3	705	22	14	2	10	—	—	1	4

¹⁾ Härmed förstås de timmar, som infalla mellan kl. 10 e. m. och 5 f. m. eller under den i konven-

nattarbete.

nattarbete.

arbete.

Skiftens anordning								Anmärkingar
12-tim. skift		8-tim. skift				obeständ skiftgång		
Ant. arbetsställen	Ant. kvinnliga arb.	på 2 lag		på 3 lag		Ant. arbetsställen	Ant. kvinnliga arb.	
Ant. arbetsställen	Ant. kvinnliga arb.	Ant. arbetsställen	Ant. kvinnliga arb.	Ant. arbetsställen	Ant. kvinnliga arb.	Ant. arbetsställen	Ant. kvinnliga arb.	
—	—	—	—	—	—	*) 1	4	*) 8 tim. skift { 4—12 f. m. 1—9 e. m.
1	2	—	—	—	—	—	—	
5	104	—	—	1	12	2	13	
7	252	—	—	—	—	—	—	
6	83	—	—	1	10	—	—	
23	101	5	20	1	14	—	—	
7	65	1	9	—	—	—	—	
1	1	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	3	15	
2	18	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	**) 1	10	**) { 4 f. m.—1.30 e. m. } { 1.30 e. m.—11 e. m. } under varierande tider.
—	—	1	16	—	—	—	—	
52	626	7	45	3	36	7	42	
2	10	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	1	4	
2	10	—	—	—	—	1	4	

tionen föreskrifna oafbrutna ledighet af 11 timmar hvarje natt.

Tab. 3.

Kvinnligt

I. Ordinarie

B. Annat

(ej skift-

1. Arbetsställen med 11 arbetare och däröfver.

Yrkesgren	Hela an- talet arbets- ställen	Hela an- talet arbe- tare	Däraf		Antal nattarbetstimmar ¹⁾ pr							
			kvinn- liga arbe- tare	kvinn- liga natt- arbe- tare	$\frac{1}{2}$		1		$1\frac{1}{2}$		2	
					Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.
Torffabriker.....	1	33	12	2	1	2	—	—	—	—	—	—
Bagerier	4	53	16	16	—	—	1	6	—	—	1	4
Bryggerier	2	23	6	6	2	6	—	—	—	—	—	—
Cigarrfabriker	1	15	4	4	1	4	—	—	—	—	—	—
Mejerier	3	47	22	22	2	16	1	6	—	—	—	—
Konservfabriker o. fisk- salterier	4	61	26	26	—	—	3	21	—	—	—	—
Skrädderier.....	1	11	5	5	1	5	—	—	—	—	—	—
Snickerier	1	12	1	1	—	—	—	—	—	—	1	1
Tryckerier	1	18	2	2	—	—	1	2	—	—	—	—
Tegelbruk	3	91	20	13	2	9	—	—	1	4	—	—
Summa	21	364	114	97	9	42	6	35	1	4	2	5
Däraf: Konservfabriker	4	61	26	26	—	—	3	21	—	—	—	—

¹⁾ Se not å tab. 2.

nattarbete.*nattarbete.**nattarbete.*

arbete.)

dygn för kvinnliga arbetare								Nattarbete = arbete före kl. 5 f. m. eller efter kl. 10 e. m.		Nattarbete = mindre än 11 timm. oafbruten natthvila		Anmärkningar
2 ^{1/2}		3		3 ^{1/2}		4 o. däröfver		Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	
Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.					
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	
—	—	—	—	—	—	2	6	3	10	1	6	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	6	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	22	
—	—	1	5	—	—	—	—	—	—	4	26	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	
—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	13	
—	—	1	5	—	—	2	6	4	12	17	85	
—	—	1	5	—	—	—	—	—	—	4	26	

Tab. 4.

Kvinnligt

II. Nattarbete

Yrkesgren	Hela an- talet arbets- ställen	Hela an- talet arbe- tare	Däraf		Antal nattarbetstimmar ¹⁾ pr							
			kvinn- liga arbeta- rare	kvinn- liga natt- arbeta- rare	^{1/2}		1		1 1/2		2	
					Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.
<i>Bagerier.</i>												
4 veckor	1	14	2	2	—	—	1	2	—	—	—	—
10 ”	1	136	110	20	—	—	—	—	1	20	—	—
12 ”	1	64	44	28	—	—	—	—	—	—	1	28
25 ”	1	36	30	30	—	—	—	—	—	—	1	30
	4	250	186	80	—	—	1	2	1	20	2	58
<i>Karamellfabriker o. d.</i>												
4 veckor	1	13	6	6	1	6	—	—	—	—	—	—
8 ”	3	81	61	24	—	—	2	20	—	—	1	4
12 ”	2	95	73	59	—	—	2	59	—	—	—	—
20 ”	1	86	74	52	—	—	—	—	1	52	—	—
	7	275	214	141	1	6	4	79	1	52	1	4
<i>Bryggerier.</i>												
4 veckor	1	16	4	4	—	—	1	4	—	—	—	—
8 ”	2	45	13	9	—	—	1	6	—	—	1	3
12 ”	4	148	37	33	—	—	—	—	1	10	3	23
16 ”	2	33	7	7	—	—	1	3	1	4	—	—
20 ”	5	384	135	134	1	2	3	126	—	—	—	—
	14	626	196	187	1	2	6	139	2	14	4	26
<i>Mineralvatten- o. läskedrycksfabriker.</i>												
4 veckor	1	16	10	3	—	—	—	—	—	—	1	3
8 ”	1	12	3	3	—	—	1	3	—	—	—	—
12 ”	2	118	55	55	*) 1	51	—	—	**) 1	4	—	—
16 ”	1	16	8	8	—	—	—	—	—	—	1	8
	5	162	76	69	1	51	1	3	1	4	2	11
<i>Tobaksfabriker.</i>												
8 veckor	1	40	7	5	—	—	1	5	—	—	—	—
16 ”	1	76	68	55	—	—	1	55	—	—	—	—
	2	116	75	60	—	—	2	60	—	—	—	—
<i>Margarin och flottfabr.</i>												
8 veckor	1	91	20	20	—	—	—	—	—	—	—	—
	1	91	20	20	—	—	—	—	—	—	—	—

1) Se not å tab. 2.

nattarbete.

på öfvertid.

dygn för kvinnliga arbetare								Nattarbete = arbete före kl. 5 f. m. eller efter kl. 10 e. m.		Nattarbete = mindre än 11 tim. oafbruten natthvila		Anmärkningar
2 1/2		3		3 1/2		4 o. däröfver		Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	
Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.					
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	"undantagsvis".
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	28	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	30	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	80	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	24	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	59	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	52	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	141	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	9	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	33	
—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	1	3	
—	—	1	6	—	—	—	—	(1)	(6)	5	134	
—	—	1	6	—	—	—	—	1	4	13	183	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	*) växlar olika somrar och (olika dagar; ibland 4 tim. om dagen; sommaren 1907 endast 16 1/2 tim. pr person.) ytterst sällan.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	55	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	69	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	55	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	60	
1	20	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20	"en och annan dag".
1	20	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20	

Tab. 4 (forts.).

Yrkesgren	Hela an- talet arbets- ställen	Hela an- talet arbe- tare	Däraf		Antal nattarbetstimmar ¹⁾ pr								
			kvinn- liga arbeta- rare	kvinn- liga natt- arbeta- rare	1/2		1		1 1/2		2		
					Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	
<i>Slakterier o. charkuteri- varufabriker.</i>													
obestämdt	1	17	4	4	—	—	1	4	—	—	—	—	—
4 veckor	1	46	6	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14 ”	1	19	3	2	—	—	1	2	—	—	—	—	—
	3	82	13	12	—	—	2	6	—	—	—	—	—
<i>Konserverfabriker o. fisk- salterier.</i>													
12 veckor	4	79	43	43	—	—	—	—	1	12	—	—	—
	4	79	43	43	—	—	—	—	1	12	—	—	—
<i>Bomullsspinnerier och väfverier.</i>													
obestämdt	1	137	84	20	—	—	1	20	—	—	—	—	—
	1	137	84	20	—	—	1	20	—	—	—	—	—
<i>Ylle- o. sidenfabriker.</i>													
obestämdt	1	364	260	170	—	—	1	170	—	—	—	—	—
4 veckor	1	18	11	6	—	—	1	6	—	—	—	—	—
8 ”	1	31	14	8	1	8	—	—	—	—	—	—	—
	3	413	285	184	1	8	2	176	—	—	—	—	—
<i>Färgerier, blekerier o. d.</i>													
16 veckor	1	17	8	6	—	—	1	6	—	—	—	—	—
	1	17	8	6	—	—	1	6	—	—	—	—	—
<i>Annan textilindustri.</i>													
12 veckor	1	30	21	10	—	—	1	10	—	—	—	—	—
	1	30	21	10	—	—	1	10	—	—	—	—	—
<i>Hattfabriker.</i>													
4 veckor	1	18	13	10	—	—	—	—	1	10	—	—	—
	1	18	13	10	—	—	—	—	1	10	—	—	—
<i>Sömnadsfabriker och skrädderier.</i>													
8 veckor	1	31	25	5	—	—	—	—	—	—	1	5	—
12 ”	1	143	133	30	—	—	1	30	—	—	—	—	—
16 ”	3	78	41	23	—	—	1	5	1	12	1	6	—
20 ”	1	196	185	10	—	—	1	10	—	—	—	—	—
26 ”	1	29	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	7	477	387	71	—	—	3	45	1	12	2	11	—

¹⁾ Se not å tab. 2.

dygn för kvinnliga arbetare								Nattarbete = arbete före kl. 5 f. m. eller efter kl. 10 e. m.		Nattarbete = mindre än 11 tim. oafbruten natthvila		Anmärkningar
2 1/2		3		3 1/2		4 o. däröfver		Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	
Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.					
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	
—	—	1	6	—	—	—	—	—	—	1	6	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	
—	—	1	6	—	—	—	—	—	—	3	12	
—	—	—	—	—	—	3	31	*)	*)	4	43	7—12 midnatt.
—	—	—	—	—	—	3	31	—	—	4	43	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20	”endast sällan“.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	170	”tillfälligtvis, när så på-
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	fordras“.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	184	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	10	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	10	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	10	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	10	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	30	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	23	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	10	
1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	
1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	7	71	

Tab. 4 (forts.).

Yrkesgren	Hela antalet arbets- ställen	Hela antalet arbe- tare	Däraf		Antal nattarbetstimmar ¹⁾ pr								
			kvinn- liga arbeta- rare	kvinn- liga natt- arbeta- rare	$\frac{1}{2}$		1		$1\frac{1}{2}$		2		
					Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	
<i>Trika- och strumpfabriker.</i>													
obestämdt	1	560	422	200	1	200	—	—	—	—	—	—	—
	1	560	422	200	1	200	—	—	—	—	—	—	—
<i>Skofabriker.</i>													
obestämdt	1	109	13	6	1	6	—	—	—	—	—	—	—
	1	109	13	6	1	6	—	—	—	—	—	—	—
<i>Handsk-, möss- och pälsvarufabrik.</i>													
4 veckor	1	11	7	6	—	—	1	6	—	—	—	—	—
8 »	1	72	40	34	1	34	—	—	—	—	—	—	—
12 »	2	73	45	15	—	—	2	15	—	—	—	—	—
16 »	1	19	11	4	1	4	—	—	—	—	—	—	—
20 »	1	74	47	25	—	—	1	25	—	—	—	—	—
25 »	1	39	24	24	1	24	—	—	—	—	—	—	—
	7	288	174	108	3	62	4	46	—	—	—	—	—
<i>Tvättinrättningar.</i>													
4 veckor	3	95	87	87	1	21	—	—	—	—	—	1	50
8 »	1	34	30	27	—	—	1	27	—	—	—	—	—
	4	129	117	114	1	21	1	27	—	—	—	1	50
<i>Snickerier och möbelfabriker.</i>													
obestämdt	1	45	4	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—
16 veckor	3	78	8	8	—	—	3	8	—	—	—	—	—
	4	123	12	9	—	—	4	9	—	—	—	—	—
<i>Annan träindustri.</i>													
12 veckor	1	17	5	5	—	—	—	—	—	—	—	1	5
	1	17	5	5	—	—	—	—	—	—	—	1	5
<i>Trämassfabriker.</i>													
obestämdt	1	131	28	8	—	—	—	—	1	8	—	—	—
	1	131	28	8	—	—	—	—	1	8	—	—	—
<i>Pappersbruk.</i>													
$3\frac{1}{2}$ veckor	1	438	44	44	—	—	—	—	—	—	—	—	—
$1\frac{3}{4}$ »	1	473	91	64	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	2	911	135	108	—	—	—	—	—	—	—	—	—

¹⁾ Se not å tab. 2.

dygn för kvinnliga arbetare								Nattarbete = arbete före kl. 5 f. m. eller efter kl. 10 e. m.		Nattarbete = mindre än 11 tim. oafbruten natthvila		Anmärkningar
2 1/2		3		3 1/2		4 o. däröfver		Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	
Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	200	(nödfallsvis i trängande be- hof; febr.—mars; sept.—okt.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	200	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	"i undantagsfall".
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	34	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	15	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	25	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	24	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	108	
—	—	—	—	—	—	1	16	—	—	3	87	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	27	
—	—	—	—	—	—	1	16	—	—	4	114	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	8	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	9	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8	
—	—	1	44	—	—	—	—	—	—	1	44	2 ggr i månaden året om. (1 gång i månaden året om (6 1/2 tim. nattarbete.)
—	—	—	—	—	—	1	64	(1)	(64)	1	64	
—	—	1	44	—	—	1	64	—	—	2	108	

Tab. 4 (forts.)

Yrkesgren	Hela an- talet arbets- ställen	Hela an- talet arbe- tare	Däraf		Antal nattarbetstimmar ¹⁾ pr								
			kvinn- liga arbeta- rare	kvinn- liga natt- arbeta- rare	$\frac{1}{2}$		1		$1\frac{1}{2}$		2		
					Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	
<i>Bokbinderier.</i>													
3 veckor	1	15	7	2	—	—	1	2	—	—	—	—	—
8 ”	4	325	151	76	—	—	4	76	—	—	—	—	—
12 ”	1	169	106	80	—	—	1	80	—	—	—	—	—
16 ”	3	262	158	55	—	—	2	45	1	10	—	—	—
20 ”	1	124	57	45	1	45	—	—	—	—	—	—	—
	10	895	479	258	1	45	8	203	1	10	—	—	—
<i>Tapetfabriker.</i>													
12 veckor	1	50	16	7	—	—	1	7	—	—	—	—	—
	1	50	16	7	—	—	1	7	—	—	—	—	—
<i>Boktryckerier.</i>													
2 veckor	1	11	5	5	—	—	1	5	—	—	—	—	—
4 ”	2	92	32	7	—	—	1	3	1	4	—	—	—
7 ”	4	583	175	36	—	—	2	31	—	—	1	1	—
8 ”	2	55	26	6	1	4	—	—	1	2	—	—	—
12 ”	3	362	62	41	—	—	1	5	1	15	1	21	—
16 ”	1	38	6	3	—	—	—	—	1	3	—	—	—
20 ”	1	19	7	4	—	—	—	—	1	4	—	—	—
26 ”	2	238	99	52	—	—	—	—	—	—	2	52	—
	16	1,338	412	154	1	4	5	44	5	28	4	74	—
<i>Lito- o. kemigrafiska anst.</i>													
8 veckor	1	106	27	4	1	4	—	—	—	—	—	—	—
	1	106	27	4	1	4	—	—	—	—	—	—	—
<i>Bleck-, plåt- o. koppar- slagerier.</i>													
52 veckor	1	239	33	12	—	—	1	12	—	—	—	—	—
	1	239	33	12	—	—	1	12	—	—	—	—	—
<i>Guld- o. silfvervaru- fabriker.</i>													
4 veckor	1	20	7	7	—	—	—	—	—	—	1	7	—
	1	20	7	7	—	—	—	—	—	—	1	7	—
<i>Galvaniseringsfabriker.</i>													
4 veckor	1	51	18	18	—	—	1	18	—	—	—	—	—
	1	51	18	18	—	—	1	18	—	—	—	—	—

1) Se not å tab. 2.

Tab. 4 (forts.)

Yrkesgren	Hela an- talet arbets- ställen	Hela an- talet arbe- tare	Däraf		Antal nattarbetstimmar ¹⁾ pr							
			kvinn- liga arbe- tare	kvinn- liga natt- arbe- tare	$\frac{1}{2}$		1		$1\frac{1}{2}$		2	
					Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.
<i>Fabriker för tillv. af elektr. apparater. obestämdt .....</i>	1	639	42	42	1	42	—	—	—	—	—	—
	1	639	42	42	1	42	—	—	—	—	—	—
<i>Porslinsfabriker. 12 veckor .....</i>	1	84	13	3	—	—	1	3	—	—	—	—
	1	84	13	3	—	—	1	3	—	—	—	—
<i>Annan mineralindustri. 8 veckor .....</i>	1	35	2	2	—	—	1	2	—	—	—	—
	1	35	2	2	—	—	1	2	—	—	—	—
<i>Ljus-, tvål- och parfym- fabriker. 4 veckor .....</i>	1	12	7	7	—	—	1	7	—	—	—	—
<i>8 ” .....</i>	4	120	57	43	1	14	1	6	—	—	2	23
	5	132	64	50	1	14	2	13	—	—	2	23
<i>Tändsticksfabriker. obestämdt .....</i>	1	450	211	30	—	—	1	30	—	—	—	—
	1	450	211	30	—	—	1	30	—	—	—	—
<i>Samtliga yrkesgrenar.</i>	115	9,080	3,851	2,058	15	465	54	960	15	170	20	269

¹⁾ Se not å tab. 2.

dygn för kvinnliga arbetare								Nattarbete = arbete före kl 5 f. m. eller efter kl. 10 e. m.	Nattarbete = mindre än 11 tim. oafbruten natthvila	Anmärkningar		
2 1/2		3		3 1/2		4 o. däröfver		Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.			Ant. arbets- ställen
Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.					
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	42	"sparsamt".
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	42	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	43	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	50	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	30	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	30	
3	27	3	56	—	—	5	111	1	4	114	2,054	

Tab. 5.

Kvinnligt

II. Nattarbete

Yrkesgren	Hela an- talet arbets- ställen	Hela an- talet arbe- tare	Däraf		Antal arbetstimmar pr							
			kvinn- liga arbeta- tare	kvinn- liga natt- arbeta- tare	1,2		1	1 1/2		2		
					Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.
Tillverkning af öm- tåliga råvaror:												
<i>Konditorier</i>	1	14	2	2	—	—	1	2	—	—	—	—
<i>Konservfabriker</i>	4	79	43	43	—	—	—	—	1	12	—	—
Summa	5	93	45	45	—	—	1	2	1	12	—	—
Säsongarbeten:												
<i>Mineralvatten- o. läske- drycksfabriker</i>	1	12	3	3	—	—	1	3	—	—	—	—
<i>Trikåfabriker</i>	1	560	422	200	1	200	—	—	—	—	—	—
<i>Skofabriker</i>	1	109	13	6	1	6	—	—	—	—	—	—
<i>Handsk-, möss- o. päls- varufabriker</i>	2	83	47	40	1	34	1	6	—	—	—	—
<i>Tvättinrättningar</i>	2	57	51	48	1	21	1	27	—	—	—	—
<i>Bokbinderier</i>	5	340	158	78	—	—	5	78	—	—	—	—
<i>Boktryckerier</i>	5	611	189	43	1	4	4	39	—	—	—	—
<i>Lito- och kemigrafiska anst.</i>	1	106	27	4	1	4	—	—	—	—	—	—
Summa	18	1,878	910	422	6	269	12	153	—	—	—	—
<i>Yllespinnerier</i>	3	413	195	54	1	8	2	46	—	—	—	—
Summa	3	413	195	54	1	8	2	46	—	—	—	—
Summa summarum	26	2,384	1,150	521	7	277	15	201	1	12	—	—

nattarbete.

på öfvertid.

dygn för kvinnliga arbetare								Nattarbete = arbete före kl. 5 f. m. eller efter kl. 10 e. m.	Nattarbete = mindre än 11 tim. oafbruten natthvila		Antal veckor pr år för öfvertidsarbete.	
2 1/2		3		3 1/2		4 o. däröfver		Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen		Ant. kvinn- liga arb.
Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	Ant. arbets- ställen	Ant. kvinn- liga arb.	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	4 veckor.
—	—	—	—	—	—	3	31	—	—	4	43	12 "
—	—	—	—	—	—	3	31	—	—	5	45	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	"nödfallsvis". jobestämdt ("i undantags- fall").
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	200	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	40	4 à 8 veckor.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	48	4 à 8 "
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	78	3 à 8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	43	2 à 8 "
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	8 veckor.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	422	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	54	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	54	
—	—	—	—	—	—	3	31	—	—	26	521	